

לוח רשמי

פ"ל בחוקות

302

והשיג לכם דיש את בציר ובציר ישיג את זרע. — ראיתי בספר אחד, דיש אותיות שדיי, והענין הוא, שאם אתה רוצה להשיג את השנית ולדבקה בו, העצה לכך היא בציר, שבלשון הגמרא בציר פירושו קטן, הנינו הקטן עצמו, שיהיה קטן וזעיר ושפל בעיני עצמו ועניו עד למאד, ועי"כ יזכה למדריגה גבוהה בדבקות, כמו שנאמר אשכון את דכא ושפל רוח, ועל ידי מדת הענוה יזכה להיות משפיע, ותהו והשיג בציר את זרע, שע"י היותו קטן בעיני עצמו, היינו בציר, עי"ז יגיע למדריגת זרע, היינו שפע וריבוי והתפשטות ההשפעה.

(1) ע"פ ה"ש

בחוקותי - חקוקים על לוח לבך

(2)

ההפרש בין חקיקה לכתיבה - ביאור הליקוטי תורה

אם בחוקותי תלכו וגו' (ויקרא כו, ג), פירש רש"י ז"ל בשם התורת כהנים, יכול זה קיום המצוות, כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו וגו', הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו, שתהיו עמלים בתורה. ויש לדקדק לפי זה, מדוע אמר אם 'בחוקותי' תלכו, וכי לימוד התורה ויגיעתה הוא דוקא בהמצוות החוקיים, והלא כל התורה כולה שוה בזה, שצריך לעמול ולהתייגע להבין טעמי המצוות וכירורי הסוגיות על בודיין, א"כ למה נקט דוקא החוקים.

א"כ כיון

ונראה הענין על פי המבואר בספה"ק ליקוטי תורה להגה"ק רבי שניאור זלמן מלאדי זצ"ל בעל התניא, שהלשון 'בחוקותי' הוא מלשון חקיקה, וכתב בביאור הענין בזה"ל: יש להקדים תחילה שרש ענין ההפרש בין תורה שבכתב שנתלכשה באותיות הכתב בדיו על הקלף לבחינת מכתב אלקים חרות על הלוחות שהוא אותיות החקיקה, וההפרש בין כתיבה לחקיקה כגשמיות הוא פשוט, דבאותיות הנכתבים בדיו הנה הדיו הוא דבר

בפני עצמו ואינו גופו ומהותו של הקלף, ואף שכשמצטייר הדיו בצורת אותיות על הקלף ידבקו והיו לאחדים ונראה כאילו הם דבר אחד, שהרי הקלף הלבן ישנו תחת האות ועליו ממש נכתב האות והוא סובלו, אבל מ"מ באמת הם שני דברים שהרי הקלף הוא דבר בפני עצמו והדיו הוא דבר בפני עצמו לגמרי, רק שהלביש את הקלף הלבן להיות נראה על הקלף צורת אותיות מדיו, וא"כ אין זה רק דרך הלבשה בלבד, שהלבוש הוא דבר בפ"ע ממש, ואף לבוש המחובר תמיד, מ"מ מצד עצמו הוא דבר בפני עצמו, וכך הוא ענין אותיות הנכתבים בדיו הן מלבישים את הקלף בחי' לבוש לבד, משא"כ באותיות החקיקה, שנחקקים ונחרצים ע"ג אבן טוב וכיוצא, הנה אין האותיות חשובים בחי' לבוש לבד, אלא הן מעצמותו ומהותו של האבן טוב ומגופו ממש יחשבו וכו', אבל עכ"פ אותיות אלו הם בגוף האבן טוב ממש ואינם דבר נפרד ממנו רק תרומים וחקוקים בגופו ממש וכו', עכ"ל.

ולפי זה י"ל שלכן נקט הלשון 'בחוקותי', להורות שכך צריכה להיות דרכה של תורה, שצריכים לעמול ולהתגייע בה באופן שתהיה התורה חקוקה על לבנו להיות עצם מעצמנו, בלתי נפרד, ולא רק כתובה על לבנו, כמו לבוש.

(1)

לא ניתנה תורה אלא לצרף הבריות

ויש להוסיף עוד, כי מלבד ענין זה, שהתורה שנחקקה על לוח לב האדם אינה נשכחת ממנו, יש בזה עוד מעלה נשגבה, שתורה כזו מהפכת את האדם לאדם אחר ומטהרת אותו ומקדשתו, ע"ד מאמרם ז"ל (ויק"ר יג, ג) דבר אחר זאת הבהמה הדא הוא דכתיב (משלי ל, ה) כל אמרת אלוה-ה צרופה, רב אמר לא נתנו המצות לישראל אלא לצרף בהן את הבריות וכו', היינו שהתורה מצרפת ומטהרת את הבריות ומשנה את מהותם להיות ישרים ונכוחים, (עי' אמרי ברוך פ"ר בראשית מאמר א' ד"ה ביאור הספרי בפסוק אש דת למו).

ועל פי זה אפשר לפרש את דברי המדרש (ויק"ר לה, א) אם בחוקותי תלכו הדא הוא דכתיב (תהלים קיט, נט) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל ועדותך, אמר דוד רבוננו של עולם בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות הדא הוא דכתיב ואשיבה רגלי אל עדותיך ע"כ, וצ"ב שייכות הדברים לפסוק זה. ולפי דברינו י"ל שכוונת המדרש להביא דוגמא בדמות למעלת חקיקת דברי תורה בלב האדם, שע"ז הוא משתנה למהות אקדוש ונעלה, ולזה מביאים מדוד המלך ע"ה שע"י שהיו דברי תורה

חקוקים על לוח לבו נעשה גופו כ"כ מקודש עד שמעצמו היה הולך לבתי כנסיות ולבתי מדרשות (וראה עוד אמרי ברוך ח"ב עמ' שו).

אחריותו של בן תורה

והאמת, שזהו תפקידו של בן תורה, שצריך להיות חוקק התורה על לוח לבו עד שיהיה נהפך לאיש אחר, איש של תורה, להתנהג באופן ישר ומעולה עם מדות תרומיות. בן תורה שלומד ואינו מצטיין במדותיו והנהגותיו, עושה ח"ו חילול ה', ובאופן כזה לפעמים גרע טפי ממי שלא למד כלל.

וענין זה גם הוא מבואר בפרשתינו, שאמר הכתוב (ויקרא כו, מב) וזכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור, וכתב על זה השל"ה הק' בדרך חיים תוכחת מוסר בזה"ל: קשה זה הפסוק הוא של נחמה ועדיין לא גמר הקללות ואיך הפסיק בפסוק של נחמה בתוך הקללות, וקבלתי כי אף זה הפסוק הוא מתוכחת מוסר, כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק, כי הרשע בן צדיק עונשו מרובה, שראה אביו מתנהג בחסידות והוא אין מנהג אבותיו בידו, וכן אין דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה, על זה אמר אני אזכור לך אלו הדברים לכף חובה, שאתה מזרע אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, וגם הארץ אזכור כי נתתי לך ארץ ישראל שאינך דארץ ישראל מחכים (כ"ב קנח:), ועל כל זאת לא הלכת בדרך הישר, על כן כל איש ישים אל לבו ובפרט מי שיש לו אבות שהיו יראי אלקים וגם מי שיושב במקום חכמים לומדי תורה צריך לראות ביותר לילך בעקביהם לתורה ולמעשים ולמדות ולילך בדרכי החמורות, עכ"ל.

וכמו כן לענינינו, בן תורה, שלמד ועסק בתורה ואינו מתנהג כראוי, ודאי עונשו מרובה ממי שלא למד כלל, על כן צריך להזהר ללמוד באופן של חקיקה, לקיים בעצמו מאמר הכתוב (משלי ז, ב-ג) שמור מצותי וחיה ותורתך כאישון עיניך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך, ועי"ז התורה תהיה חלק ממנו ממש ותהפכו לאיש אחר, וממילא יתעלה ויתקדש עי"ז, ויקדש שם שמים במעשיו ובהליכותיו.

דאמר רב יהודה אמר רב מאי
 מידכתיב מי האיש החכם ויכן את זאת דבר
 זה נשאל לחכמים ולנביאים (6) ולא פירשוהו
 עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב ויאמר
 ה' על עזבם את תורת ונ' היינו לא שמעו
 בקולי היינו לא הלכו בה אמר רב יהודה
 אמר רב (6) שאין מברכין בתורה תחלה

(4)
 א"כ
 י"ב

1 והנה מכיון שהשראת השכינה בישראל היתה בשביל תלמוד תורה שישראל עוסקין בה לשמה,
 יתחייב מכך שכאשר שוב לא יעסקו ישראל בתורה כדבעי למיהוי, שוב לא תשרה שכינה
 בישראל, לא בכדי להענישם ע"י גלות השכינה אלא משום שכאשר תחדל הסיבה ממילא תבטל
 המסובב וכיון שכל עיקרה של השראת השכינה בשביל תורה היא כאשר תפסק קול תורה מישראל
 שוב לא תשרה בה שכינה ה'. וי"ל עוד בדרך נפלא לפי דברי הצ"ח סוף ברכות דלפני ברכת התורה
 הוי תורת ה' ורק ע"י הברכה הוי תורת דידיה וניתנת לו במתנה, ולפי"ז נראה דרק ע"י ברכת התורה
 אומר הקב"ה לפרוש ממנה איני יכול ונזקק הוא להשרות שכינתו בישראל ודו"ק היטב.

(5)

א"כ
 י"ב
 י"ב
 י"ב

משל למה הדבר דומה, למלך שהיה מכור כולו למנגינת כינורו של אחד ממשרתיו באי ביתו
 שהיה כנר אומן, ערב ובוקר וצהריים היה המלך מתענג מקול צלילי כינורו, אך ביום מן
 הימים חטא כנר זה חטא חמור למלכות ונדרן למוות, ביקש המלך מן השופטים לשקול שנית את
 גזר דינם באמרו דאף שבודאי דין צדק דנו והמנגן חייב מיתה אך בלעדי צלילי המתוקים של
 כינורו חייו אינם חיים והלא הוא, המלך עצמו, אינו חייב להיענש, ויהי כשמעם את דברי המלך
 יוצאים מן הלב ותפעם רוחם ומיד נמגו וגמרו להשהות את גזר דינם למען יוכל המלך להוסיף
 ולהתענג מנועם מנגינות הכנר האהובים עליו. ואחרי הדברים האלו חלה הכנר במחלה ששיתקה
 את ידו ושוב לא היה מסוגל לנגן כבימי קדם ושבת קול מנגינתו מחצר בית המלך, ואז נתכנסו
 (6) שוב השופטים והחליטו דמכיון שצלילי הכינור שוב אינם מענגים את המלך שוב אין סיבה לעכב
 ולהשהות את גזר הדין שניתן בשעתו, והוציאו את המנגן למוות. (עיי' שו"ת מהרי"ט ח"א סי'
 ק' מה שכתב בזה).

וכך בימי חורבן הבית, באמת נגזרה גזירת החורבן והגלות על עבירות חמורות, גילוי עריות
 עבודה זרה ושפיכות דמים כמבואר בגמ', אלא שכל זמן שקול תורה לשמה היה בוקע ועולה
 מבתי כנסיות ובתי מדרשות שבישראל נתקיים בהם "על כל פשעים תכסה אהבה" ואמר מלך
 מלכי המלכים "לפרוש ממנה איני יכול" משל לאותו מלך שהאריך אפו כדי להתענג לקול
 המנגינות האהובים עליו, אך כאשר שוב "לא היתה התורה חשובה בעיניהם ולא עסקו בה לשמה"
 שוב לא היה טעם לעכב ולהשהות את גזר הדין האיום והנורא, ואז... גלה כבוד מבית מקדשנו,
 הוסר המצנפת והורס העטרה חרב הבית וגלתה שכינה מישראל.

ודבר זה נשאל לחכמים, לנביאים ולמלאכי השרת ולא פירשוהו, כי לא היה בידם לפרשה, בודאי
 ידעו גם ידעו ששוב אין ישראל עוסקים בתורה לשמה אך לא ראו בכך סיבה לחורבן הבית
 והלא "לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפילו שלא לשמה", עד שפירשה הקב"ה בעצמו וגילה
 את סוד השראת השכינה "לפרוש ממנה איני יכול" וכיון ששוב אין קול התורה האהוב והמתוק
 מדבש מכסה על כל פשעיהם, נגזרה גזירה, "על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם" (עיי' בדברי
 ה"ט"ו או"ח סי' מ"ז ס"ק א', שיסוד הרעיון מבואר מדבריו).

ד

ואחרי כל הדברים האלה יאירו דברי הזוה"ק באור חדש "מיומא דאתחריב בי מקדשא ובטלו
 קרבנין לית ליה לקוב"ה אלא אינון מילי דאורייתא ואורייתא דאתחדשא בפומיה", כי על
 תורתן של ישראל, על חלק התורה הניתן להם בקנין גמור לשלוט עליה לחדש בה ולבאר יסודותיה
 בפלפול וסברא אמר הקב"ה לפרוש ממנה איני יכול, ובשביל חלק זה בתורה כרת הקב"ה ברית
 עם ישראל והשרה שכינתו בתוכם.

3)

36

ומדברי הוזה"ק למדים אנו את הערך הגדול שיש לחידושי התורה המתחדשים בכל דור ודור בפי רבנן ותלמידיהון שעליהם נאמר שאין לו להקב"ה בעולמו אלא זאת. ועיקר השמחה והשעשוע של תלמוד תורה הוא במה שהלומד מתיגע להבין את עומקה של תורה ויופיה האין סופי, והלא מצווין אנו להשתעשע בתורה כמו שהקב"ה השתעשע בה כמ"ש רבינו יונה (בפירושו לאבות פ"ב משנה י"ד) "וכשאתה מיגע את עצמך בתורה תשתעשע בה, שמצינו שאמרה תורה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז וכתוב בתרי' 'אהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום', הנה לך שהקב"ה היה משתעשע בה ויש לך לעשות כן, והוא שאמר 'משחקת בתבל ארצו ושעשעי את בני האדם', ר"ל כאשר היתה התורה שעשועים להקב"ה קודם יצירת עולם כך תהיה משחקת בתבל אחר שנברא העולם ושעשועים לבני אדם".

4
ס

ודברי רבינו יונה המתוקים מדבש ונופת צופים הם לימוד גדול להוגי תורה ועמליה בטורה, הלא בנוהג שבעולם ש"עמל" ו"שעשוע" הם תרתי דסתרי, וכאשר נח האדם מעמלו הוא משתעשע ומתענג, לא כן עם ה' ועוסקי תורתו, לא כעמלם עמלינו ולא שעשועם שעשועינו, התורה היא עמלינו, והיא גם שעשועינו ושמחתנו, ואין לנו שעשוע של תורה גדול מהפלפול והחידוש ביסודותיה והעמל להבין עמקי נתיבותיה, ובוהו כחן של "אינון מילין דאורייתא דאתחדשא בפומיה", וכבר אמרו שאין לך שמחה כהתרת הספיקות וזה טבעו של אדם שהוא מתפעל ומתפעם מ"חידוש" שהאיר לו במקום שהחושך שלט בו מקודם, ונראה דזה שאמר דוד המע"ה "שש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב" (תהלים קי"ט קס"ב) דעיקר השמחה היא במציאת השלל ולא במימוש אוצרותיה דאז אינו אלא נהנה ממנה אבל לא שמח בה ודוד היה שש ושמח באוצרות ובשלל שמצא בתורה בכל יום ויום, וכמו שפרש"י שם "על אחת מאמרותיך הסתומות כשאני מבין בה" (ופשוט שדוד היה מתעמק בפשוטי התורה ככל אבותינו שלא פסקה ישיבה אמהם וכדחזינן גם מבקשתו שיהא העוסק בתהלים כעוסק בנגעים ואהלות) ועיין בלשון הרמב"ם בהקדמתו לזרעים "מה שיעשו יהושע ופנחס בענין העינין והסכרא הוא שיעשו רבינא ורב אשי", ואמרו חז"ל (מגילה ט"ז ע"א) שמרדכי היהודי עסק בהלכות קמיצה וכן בחולין מ"ד ע"ב שלמדו דין בהלכות טרפות מיונה הנביא ע"ש בהג"ה בשם הבית יוסף ובפרש"י, ובחולין קל"ז ע"ב דר' יוסי אמר שמועה בשם חגי זכריה ומלאכי בענין ראשית הגז, וכן בבכורות דף ג"ח ע"א עיין שם וביבמות דף ט"ז ע"א בדברי חגי ובגזיר ג"ג ע"א).

4

ל

ושמעתי ממו"ר מרן אדמו"ר זצוק"ל מצאנו לפרש "הנחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים" (תהלים י"ט י"א) דהנה אין הנאה לגוף בעצם מהרווחת ממון רב, אלא שסגולת הכסף והזהב הוא במה שעל ידם אפשר להגיע לכל תענוג ותועלת, ולעומת זאת יש הנאה ותענוג באכילת דבש ודברי מתיקה אך אין בהם תועלת נמשכת, ובתלמוד תורה קיימים שתי הבחינות שדברי תורה נחמדים מזהב ואין ערוך לגודל סגולותיהם הנפלאים והנשגבים ולגודל שכר עוסקיה והתורה אגוני מגנא ואצילי מצלא, והיא גם מתוקה מדבש ואין קץ ותענוג להנאה של תלמוד תורה, וכל גדולי ישראל לדורותיהם היו דבקים בת"ת ומצאו בה עונג ללא גבול, ועיין בהקדמת בני הגר"א זי"ע לביאורו בשו"ע או"ח דברים נפלאים ונשגבים מגודל דבקותו בתורה למעלה מטבע האנושי, והם קיימו בעצמם את דברי הרמב"ם (פ"ז מהל' רוצח) "וחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד, כמיתה חשובין".

36

אם נחקתי תלכו וכו' ועשיתם אותם ונתתי נשתיכם צעתם וכו'. קושית העולם ידועה, הלא שכן מצוה צהאי עלמא ליכא? והנלפע"ד הנה לכאורה קשה, למה נאמר פה כל הפסוק נלשון רבים, תלכו, תשמרו ועשיתם, וכן הרבה, ונמקום אחר נאמר נלשון יחיד ויאמר אם שמוע תשמע וכו' והאונת למאותיו ושמת כל חקיו וכו'. דהנה נאמת לריך להצין, למה שכן מצוה צהאי עלמא ליכא?

7
תלכו
36

4

פירשת בחכתי

(9) קצטו 15

(8) סע

אם במקומו שלטו ולא מצויה חסמורו ופשיטת אותם ולכאורה נראה בכלל יסר לשון ומסרתי סי' לכתוב אם חסמורו את מצויה ונחתינו, אבל הנדל בזה דלוחא בגמרא פתחנה מונס קב"ס מלרף למעשה דסיינו זמס ססלדס חושב ומקבל פליו בנחשכס לעשות אחס מלס או קב"ס מלרס למעשה דסיינו כללו פסלס מיד וכל סכן כסלרס מוסס אחס מלס זלמס זליו סוס פניס אוי וכל לסינס סיפס אל מדריגס סגדולס לעשות פוד מלס ולס פסס פוד מלס אחס אוי יסול למדריגס ויסר גדולס ולפי זס כקלס סלריוס בזמניס מסלך לפי ססולך ממדריגס למדריגס. וזסו מלס גוררס מלס, ופל סי או וכל זכר מלסר חסמינו זיל סנל דבי אליוס כל ססוס סלכות בכל יוס מוכסס וכי. סורוס זס קלי פל סלריוס. ופל זס מלס כל ססוס סלכות דסיינו סיפסס בכל יוס סליוסווי ססולך בכל יוס וזס למדריגס ויסר גדולס אז מוכסס פני לו ססוס זן פולס

כסל. וזסו לס זמקוסי סלכו דסיינו לס מדכין זמקוסי אז חסיס בזמניס מסלך ולס מצויה חסמורו לשון זמסר אם סכר דסיינו פוד פני זומר זלס חסמורו אם מצויה, כלומר זלס ססמנו לעשות מצויה מפני פליו חסס מונסס מדיון אל ומשוסס חוסס סי' ססמס זכיוני כללו פשיטת חוסס לפי ססמסס מונס סקביס מלרס למעשה וזסו ופשיטת חוסס:

י"ל כיון דהיפסקה הלכתא דשכירות הינה משתלמת לאלא לנסוף, והיינו, לאחר שקיים את כל התרי"ג מצוות, ומי יכול להתפטר ולומר שקיים את כל התרי"ג מצוות? וכיון שלא גמר עבודתו אין מניע לו עוד שום שכן, ולכן חיוי יכול לתנוע ולזל על סכרו. אמנס כל זס הול רב אלל יחיד, מפני שאי אפשר לאדם אחד לקיים את כל התרי"ג מצוות, כמו שניארנו. משל"כ לרניס העוסים רזונו של מהוס, נהיות סכל ישראל ערניס זס לזס, ונמלל סכל אחד מה שהוס מקיים מצוה אחת מן המצוות נחשב כללו כל אחד קיים המצוה. כיון סכל ישראל ערניס זס לזס, ונמלל סכלס זיחד קיימו את כל התרי"ג מצוות, ופסיר מניע להס סכר נס זסאי עלמל, וכמו פסירס רש"י כחן זפרסס זו, דליונו דומה מועטין העושין את התורה למרוצין העושין את התורה. ויש להוכיח עוד סכן הול, דכתיב, ושמרת את המצוה אשר אנכי מצוך היום לעשותם, ג"כ לשון יחיד, ולמרו חז"ל היום לעשותם ולמחר לקבל סכרס, היינו, לעולס הנל ליטול סכרס. אמנס זס דוקל גני יחיד המקיים את התורה כדמשמע מלגנל דקלל, דמיירי זלשון יחיד, משל"כ גני רניס המקיימין את התורה כתיב, והיה עקב תשמעון וכו' ושמרתם ועשיתם אותם, היינו, אם רניס מקיימין את התורה ושמר ה"ל לך וכו' וזכרך וכו' מפני דליונו דומה מועטין העושין את התורה למרוצין העושין את התורה, משוס דלרניס פסיר נותניס סכר מצוה נס זסאי עלמל, וז"ס, לס זמקוסי סלכו, היינו, רניס, דזלופין הזס חוכלו לקיים את כל התרי"ג מצוות, אז ונחתי נשמייכס נעתס, לפי שמוניע לכס הסכר זעולס הזס, יען שגמרתס את ענודתכס, והוי פסיר שכירות הינה משתלמת לאלא לנסוף.

כ"ו, מ"ב. וזכרתי את בריתי יעקוב.

פירש"י וז"ל: בחמשה מקומות נכתב מלא ואלהיו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערכון שיבא ויבשר גאולת בניו עכ"ל. הנה דברי רש"י הם מה שדרשו רז"ל, אבל אנסה על פי פשוטו

ליישב שינוי השם שמצינו כאלהיו כריש ספר מלכים ב', שברוב הפעמים מצינו שנכתב עם וא"ו, ורק שם — כשהתחילה תקופת אלישע — מצינו שארבעה פעמים נכתב "אלהיו". ונקדים לזה הקדמה כללית.

מצינו במסכת אבות [פ"א מ"א]: משה קיבל תורה מסיני כו' ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרוה וכו'. והנה מי הם הזקנים שנמסרה התורה על ידיהם לנביאים ושהם קבלוה מיהושע. ועיינתי בהקדמת פירוש מחזור ישרי למסכת אבות שהביא סדר מקבלי התורה [ע"פ סדר תנאים ואמוראים], והוא: יהושע לזקנים וזקנים לעתניאל ועתניאל לאהוד לשמגר לדבורה וברק לגדעון לאבימלך לחולע ליאיר הגלעדי לפנחס ליפתח לאבצן לאלון לעכרון למנוח לשמשון לאלקנה לעלי לשמואל לגד לשמעיה לעדו לאחיה וכו' עיי"ש. הרי שהזקנים שהוזכרו באבות שמסרוה לנביאים הם השופטים, ונקראו כאן בשם "זקנים" מפני שהם היו חכמי התורה — וכמו שבארתי במק"א⁸ שהם היו הממונים להעמיד ממלכת התורה בישראל. מנהג זה היה נהוג עד שימת המלך, ואז נמסרה מסורת הקבלה אל הנביאים.

וכפי הנראה, שאע"פ שהיתה הנבואה מצויה בעת ההיא כדמצינו בהרבה מקומות בספרי הנביאים [עיי' בשמואל א' י"א פ"ה]: ופגעת חבל נביאים, וכן שם [י"ט פ"כ]: להקת הנביאים, וכן שם [כ"ח פ"ו]: וישאל

שאל גו' גם כאורים גם כנביאים, וכן במלכים ב' [ב' פ"ג]: ויצאו בני הנביאים אשר בית אל, ושם [פ"ה]: בני הנביאים אשר ביריחו, ואח"כ [פ"ז]: ותמשים איש מכני הנביאים וגו'. והיו מצויים שם כל כך [הרבה נביאים], מכל מקום כל מלך היה מתייעץ בעניניו עם נביא מיוחד שהלה היה נביא האומה, והם היו בעלי הקבלה, וכדמצינו בשמואל ב' [ו' פ"ג]: ויאמר נתן אל המלך כל אשר בלבבך לך עשה, ואח"כ [כפ"ד] ויהי דבר ד' אל נתן לאמר וגו', והיינו דמתחלה נועץ עמו בתור ת"ח ודעת תורה, אבל אח"כ בא אליו בשם ד' בתור נביא. וכן מצינו במלכים א' [א' פכ"ז] שאמר נתן לדוד בלשון תמיה: אם מאת אדוני המלך נהיה הדבר הזה ולא הודעת את עבדך מי ישב על כסא וגו', [היינו שלא הבין איך לא התייעץ עמו]. ולפיכך הקפיד שמואל על שאל בשמואל א' [י"ג פי"א], עיי"ש, להצהיר שאף שנתמנה מלך אבל כפוף הוא לשלטון התורה.

והנה התוס' בבא מציעא [דף קי"ד ע"ב] כתבו בשם תשובת גאון שיש בסדר אליהו רבה שאמר להם: איני אלא מזרעה של רחל א"ל תן סימן לדברך א"ל כך כתוב ביחוסו

5

Ben (13) עקב

וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור (כו, מב)

"למה נמנו אחרונית, כלומר כדאי הוא יעקב הקטן לכך, ואם אינו כדאי הרי יצחק עמו, ואם אינו כדאי הרי אברהם עמו שהוא כדאי." (רשי')

יש לעיין בזה, הלא יעקב היה "מבחר שבאבות", ככתוב "יעקב אשר פדה את אברהם" (ישעיה כט, כב, אמנם ב"ר עו, א, למדים זאת מ"כי יעקב בחר לו יי"ה"), וכיצד ניתן לומר שאם הוא אינו כדאי הרי יצחק כדאי? אלא, מצינו שהתפלל משה "זכור לאברהם ליצחק וליעקב עבדיך". ופירושו, שאם יתחייבו ישראל שריפה, "זכור לאברהם" שמסר עצמו לכבשן האש, אם יתחייבו הריגה אזי זכור ליצחק שפשט צווארו לעקידה, ואם נתחייבו גלות זכור ליעקב אשר יצא לגלות. לפיכך, משום שגלות היא הדבר הקל שבהם, לפיכך פתח כאן הכתוב ביעקב, וכך הוא פירושו: "וזכרתי את בריתי יעקב" - אם יתחייבו גלות, ואם אין זכותו של יעקב מספקת ומשום שנתחייבו הריגה, הרי לנו "ואף את בריתי יצחק" שמסר עצמו לשחיטה, ואם גם זכות יצחק אינו כדאי, שכן נתחייבו שריפה, הרי "ואף את בריתי אברהם אזכור", אשר מסר עצמו לכבשן האש.

בשם רבי שמחה הכהן דאפופורט מהורודנא (כתב יד, מארכיון הספריה הבריטית)

באופן אחר:

משל לאחד שהלך ביער ושמע קול הזועק לעזרה, והנה איש מכה

את רעהו מכות הרג. וכמרו רחמיו על המוכה, ואץ להצילו מידי הרוצח. אולם, אם מצד מדת הרחמים, הרי היה מסתפק בזה והולך, אבל מאחר שנתעוררה בו גם מדת הדין, הוסיף גם לנקום בפושע, ונפרע הימנו על מעשיו. ולא זו אף זו, משגמר להכותו וגילה בכיסו את הממון הגנוב של המוכה, נטלם והשיבם לבעליו. וזו כבר אינה מצד מדת הרחמים או הדין, שכן הבעלים כבר החניאשנו מזה, ואדרבא הם עוד היו מעניקים לו את הכל, על שהצילם ממת אמונם זה בא לו ממדת החסד.

כמו כן הקב"ה, בבואו להציל את עמו מיד נוגשיו, הוא פועל בשלשת המדות שהעולם מתנהג בהן, רחמים דין וחסד. ודוקא לפי הסדר הזה, שהוא הנכון והראוי. תחילה מרחם על ישראל ומצילן, אחר תופס במדת הדין. לעשות נקמה בגויים, ולבסוף עושה במדת החסד לתת לישראל את ממונם. כך נהג גם ביציאת מצרים, וכלשון בעל ההגדה, "אילו הוציאנו ממצרים ולא עשה בהם שפטים", היינו מדת רחמים עליהם בלא דין ברשעים, "עשה בהם שפטים" כלומר מדת הדין, "נתן לנו את ממונם", היא מדת החסד.

כידוע, יעקב הוא כנגד מדת הרחמים, וכמאמרו לבניו "יתן לכם רחמים", יצחק כנגד מדת הדין, ככתוב "ופחד יצחק", ואברהם ממדת החסד, כלשון "חסד לאברהם". לכך אמר הכתוב "וזכרתי את בריתי יעקב", שבזכותו יזכור להם מדת הרחמים, ויגאלם, "ואף את בריתי יצחק", שבזכותו יעורר את מדת הדין בגויים, "ואף את בריתי אברהם אזכור", לעורר מדת החסד ולהוציאם מן הגלות ברכוש גדול. כי אכן זהו הסדר הנכון.

רבי ראובן הלוי מדינאבורג

ע"מ (11)

של בנימין ויערשיה ואליה חזרי עיי"ש. ולפי"ז היה שמו העיקרי אליה, אלא אח"כ כשנתמנה לנביא⁹ שינו את שמו לאליהו - וכמש"כ הרשב"ם בפרשת שלח [י"ג פט"ז] שמשו קרא להושע יהושע כשהפקידו על ביתו שכך היה מנהגם¹⁰, וכמו כן נעשה עם

אליהו הנביא, אבל אחר שנתמנה אלישע לנביא ישראל כמש"כ במלכים א' [י"ט פט"ז], אז נקרא הוא על שם עריסתו - אליה בלא וא"ו, ודו"ק.

ע"מ (12)

[ומט] יעקב נטל אות משמו. פירש הרא"ם, כי הטעם ה' מקומות דהוי כאילו נשבע בחמשה חומשי תורה שיבוא ויגאל אותם¹³. ואין זה טעם, דכיון דנטל אות משמו של אליה לערבון, למה היה צריך שבועה, ואם שבועה למה ערבון. אבל יש לומר כי הנותן ערבון נותן לו כף יד, כדכתיב (י' משנ' ג, ט, ג) "בני אם ערכת לרעך תקעת לזר ככף לך התרפס"¹⁴, לך והתר פס'¹⁵. ויש חמשה אצבעות בכף היד, לכך נטל בחמשה מקומות הוי"ו של אליה, כאילו כפוי' - שהוא חמשה

אצבעות הם - אצל יעקב, והאצבע דומה לוי"ו, לכך הוי"ו מן אליה חסר, והיא נתונה ליעקב. וכמסכת אהלות (פ"ה מ"ט) מונה שלשים אברים בפיסת יד של אדם, וחמשה וואוי"ן הם שלשים¹⁶, שלקח יעקב פיסת ידו של אליהו לערבון שיבוא ויגאל את בניו.

וטעם המדרש הזה¹⁴³, רמז לך כי אליה לא נברא רק שיגאל את ישראל, ולדבר זה עומד¹⁴⁴. ומכיון שהוא עומד לזה, ולא היה זה עדיין, לפיכך נטל אות מאותיות שמו של אליהו לערבון אצל יעקב, כלומר אליה אין

שמו שלם, מפני שכל עצמו עומד לגאול את ישראל בני יעקב¹⁴⁵, לכן אות משמו נמצא אצל יעקב, לפי שהוא¹⁴⁶ משלים את שם אליה כשיגאול את בניו, וכל זמן שזה לא נעשה - שמו חסר. ותשלום שמו אצל יעקב, שבני יעקב עומדים לגאולה¹⁴⁷. וכשיהיו נגאלים אז יהא שמו של אליהו שלם, שלא נברא אליה רק לגאול את בני¹⁴⁸. יעמב"פ¹⁴⁹.

י"ו

(6)